

Onderzoek naar oorlogsgeschiedenis ligt stil wegens geldgebrek

Duitsers hadden het lastig met de RUG

De Rijksuniversiteit Groningen kan terugkijken op een veelbewogen oorlogsgeschiedenis. Niettemin ligt het onderzoek dat historicus dr. Barbara Henkes daarnaar uitvoert voorlopig stil. Reden: het geld is op en er moet een nieuw plan worden gemaakt voor een vervolgonderzoek. Veel oudstudenten zijn hierover hevig teleurgesteld. Ze zijn nu nog in leven en kunnen de onderzoekers van dienst zijn met mondelinge informatie, en bovendien kijken ze natuurlijk zelf ook reikhalzend uit naar de verschijning van een boek over waarschijnlijk de meest bewogen episode uit de geschiedenis van de Rijksuniversiteit.

Wat maakt de oorlogsgeschiedenis van de Rijksuniversiteit Groningen zo bijzonder? Waarschijnlijk dat het dagelijks leven hier niet gewoon verderging, zoals in veel andere sectoren van het maatschappelijk leven feitelijk wel gebeurde. De colleges en het onderzoek aan de Rijksuniversiteit kwamen in de loop van de oorlog nagenoeg stil te liggen.

Door **Hilbrand Polman**

De Duitse bezetters hadden het maar lastig met de universiteiten. Waar elders de joden geruisloos uit het openbare leven verdwenen, lieten de universiteiten het er niet bij zitten toen de joodse hoogleraren ontslag kregen aangezegd. Befaamd is de rede die de Leidse hoogleraar Cleveringa hield toen zijn joodse collega's in november 1940 de laan uit werden gestuurd.

De studenten hadden nog hun wilde haren en nog geen verantwoordelijkheid voor een gezin, waren onafhankelijk door hun ouderlijke toelage en waren gewend om na te denken. Ze hadden kortom alle mogelijkheden om tegen de Duitse bezetters in het verzet te gaan.

Dat betekent echter niet dat de oorlogsgeschiedenis van de Rijksuniversiteit Groningen een en al heroïek is. 'Foute' hoogleraren en studenten waren er natuurlijk ook. En de universiteit moest zich, net als andere overheidsinstanties, in allerlei bochten wringen om zich in het moeilijke tijdsverricht zo goed mogelijk



1



moest zich, net als andere overheidsinstellingen, in allerlei bochten wringen om zich in het moeilijke tijdsgewricht zo goed mogelijk staande te houden.

Hoe dat in zijn werk ging beschreef Lies Ast-Boiten (conservator geschiedenis in het Groninger Museum) al in kort bestek in het boek *Groningen in oorlogstijd*. Zij doet hierin uit de doeken hoe de Duitsers probeerden de universiteit aan hun leiband te krijgen. Daarbij gingen zij (vooral in de beginjaren van de bezetting) tamelijk omzichtig te werk.

Nieuwe orde

Aangezien de Duitse nationaal-socialisten de Nederlanders beschouwden als een Germaans broedervolk hadden zij geen behoefte om de Nederlandse beschaving helemaal om zeep te helpen. En de universiteiten waren belangrijke pijlers van die beschaving, dus die moesten zo veel mogelijk intact blijven. Maar de universiteiten moesten zich natuurlijk wel aanpassen aan de 'nieuwe orde', zoals de nazi-ideologie aan het begin van de oorlog ook wel heette.

Dat was vooral te merken toen er in 1941 een nieuwe rector magnificus moest komen. Eerst werd prof. mr. C.W. van der Pot in deze functie benoemd, maar hij moest al binnen een paar dagen plaats maken voor de germanist prof.dr. J.M.N. Kapteyn (niet te verwarren met de sterrenkundige met die achternaam).

Laatstgenoemde, op dat moment al zeventig jaar oud, hield er nationaal-socialistische ideeën op na en zijn benoeming was dan ook in de hand gewerkt door de Beauftragte dr. Hermann Conring. Die zwaaide na het ontslag van commissaris der Koningin mr. J. Linthorst Homan de scepter in de provincie Groningen en was een fanatieke nazi. Onder diens bewind kwamen er al gauw andere handlangers van de bezetter aan de universiteit te werken. Berucht was ook de opvolger van Kapteyn, prof.dr. H.M. de Burtet. Heerste er gedurende het eerste oorlogsjaar aan de universiteit nog een optimistische stemming - men dacht dat het mogelijk was onder de Duitse bezetting een eigen, Nederlandse identiteit te kunnen behouden -, nu was definitief duidelijk dat ook de universiteit zich niet aan de greep van de Duitse bezetters zou kunnen onttrekken.

R.J.H. Krusinga, de latere staatssecretaris voor volksgezondheid, is een van de oud-verzetstrijders die zich sterk maakt voor het onderzoek naar de oorlogsgeschiedenis van de RuG. Hij kwam in de zomer van 1941 naar Groningen als eerstejaars student in de geneeskunde. Hijzelf had op dat moment nog niet zoveel gemerkt van de Duitse bezetting, „behalve dan dat onze school gevorderd was”.

Zoals de meeste andere studenten in die jaren werd ook Krusinga lid van Vindicat Atque Polit. Dat genoeg duurde echter niet lang. „Na een maand al besloot de vereniging zichzelf op te heffen”, vertelt Krusinga. „De Duitsers hadden namelijk verordonneerd dat joden geen lid meer mochten zijn van een vereniging die ook voor niet-joden was bestemd.”

In de traditie van Vindicat paste een dergelijke maatregel niet: de leden zagen - en zien - zichzelf als vrienden voor het leven en dus besloten zij dat de vereniging zonder hun joodse studiegenoten niet verder kon. Overigens hebben ook andere studentenverenigingen, waaronder de rooms-katholieke vereniging Albertus Magnus, zich ontbonden. Ast-Boiten



schrijft dat ongeveer een derde van de leden van het studentencorps schriftelijk motiveerde waarom ze bedankten voor het verdere lidmaatschap.

Kruisinga maakte zijn eerste jaar nog vol als gewoon student, maar besloot om zich daarna niet meer in te schrijven. „Ik zag wel aankomen dat het aan de universiteit niet langer goed kon blijven gaan. Toen werd de lichter 1922 waartoe ik ook behoor opgeroepen om in Duitsland te gaan werken en toen heb ik mij ingeschreven bij de landbouwschool. Daar was je veiliger, want de Duitsers zouden boeren-in-opleiding niet zo gauw oproepen om in Duitsland te gaan werken. De voedselproductie in Nederland moest op gang blijven.”

Kruisinga gebruikte zijn studie aan de landbouwschool als dekmantel voor verzetsactiviteiten. Bovendien organiseerde hij clandestiene colleges geneeskunde voor ondergedoken studenten. Hij had een vooruitziende blik, zo bleek later. De Duitsers voerden de druk op de universiteiten op.

Loyaliteitsverklaring

Dat de studenten, in het nazi-jargon die 'Plutokratensöhne', er maar wat op los studeerden in plaats van in Duitsland hun bijdrage te leveren aan de oorlogsindustrie, vonden de bezetters eigenlijk maar niets. Daarom voerden zij in 1943 de loyaliteitsverklaring in. Studenten kregen de keuze tussen studeren met de belofte dat ze niets tegen de Duitse autoriteiten zouden ondernemen, of werken in Duitsland.

Maar Krusinga kon dus gewoon in Groningen blijven en ging in het verzet. Zo was hij betrokken bij de inrichting van een clandestiene snijzaal in de Oude Kijk in 't Jatstraat. „Veel studenten waren ondergedoken en wilden hun studie voortzetten”, vertelt Krusinga. „Voor hen moesten we natuurlijk wel ruimte hebben voor practica en dergelijke.”

Na de invoering van de loyaliteitsverklaring waren er nauwelijks nog studenten die op een gewone manier studeerden. Ast-Boiten schrijft dat 122 studenten deze verklaring hebben getekend, oftewel 9,6 procent van het totaal aantal studenten. Toen echter de bezetters na de april-meistakingen van 1943 definitief over-



2 Ook de gereformeerde studentenvereniging Vera (de voorganger van het huidige culturele jongeren-centrum) hief zichzelf op uit protest tegen de anti-joodse maatregelen aan de universiteit. Deze foto is genomen tijdens de opheffingsvergadering, waar de leden spontaan het Wilhelmus zongen. Deze foto is afkomstig van mevrouw Switters-Van Popta en opgenomen in het boek 'Heden geen college - studentenverzet 40-45'.

3 Feestende studenten van de katholieke studentenvereniging Albertus Magnus. De studenten op deze foto hebben een huwelijksfoto in handen van prins Bernard en prinses Juliana. Of de foto tijdens de bezetting is genomen, is niet helemaal duidelijk.

4 Voorpagina van het studentenblad 'De Ploeg'.



gingen tot terreur en dreigden met represailles, meldden 350 studenten zich voor werk in Duitsland.

De gehele universiteit was nu praktisch stil komen te liggen, maar onder druk van de Duitsers hervatten de hoogleraren in de loop van de zomer hun werk weer. De Duitsers oefenden grote druk op de hoogleraren uit om studenten te bewegen hun loyaliteitsverklaring te ondertekenen en de studie weer te hervatten. NSB-voorman A. Mussert maakte zich er persoonlijk sterk voor dat het universitaire onderwijs in Nederland weer op gang kwam.

In de universitaire gemeenschap ontstond grote verdeeldheid. Moesten de hoogleraren hun studenten nu oproepen om toch maar die loyaliteitsverklaring te ondertekenen? De hoogleraren konden geen eensluidend antwoord formuleren. Vooral op de medische fa-

culteit kwam grote kritiek, omdat de geneeskundigen hun werk zo goed en zo kwaad als dat ging doorzetten. Maar, zo schrijft Ast-Boiten, de medici konden ook niet veel anders, aangezien zij ook verantwoordelijk waren voor de kliniek van het aan de medische faculteit gelieerde Academisch Ziekenhuis.

De meeste hoogleraren gingen schoorvoetend weer aan het werk. Wel waren er veel die zich inspanden voor hun weigerende studenten, die dus ofwel ondergedoken zaten ofwel in Duitsland werkten. Zij gaven clandestiene colleges en hielpen bij verzetsactiviteiten.

Kruisinga was behalve bij clandestiene colleges betrokken bij de vervaardiging van illegale bladen. Deze bladen waren getiteld *De Ploeg* en *Van die scole tho Sunte Meerten*. Het blad *De Ploeg* is in de periode van juli 1943 tot september 1945 onregelmatig verschenen in een opla-

ge van aanvankelijk 500 exemplaren, later van 4000. De redactie heeft nog vergeefse pogingen gedaan om zich aan te sluiten bij het befaamde Vrij Nederland.

Wie echter denkt dat deze bladen vlammen-de artikelen bevatten, gericht tegen de Duitse overheersers, komt bedrogen uit. De Ploeg droeg als ondertitel *Wil opwekken tot bezinning op onze naoorlogse taak*. De studenten zagen al wel aankomen dat Duitsland de oorlog zou verliezen en schreven hoe het naoorlogse Nederland eruit zou moeten zien, compleet met allerlei filosofieën over de rol van de staat. De studenten waren het erover eens dat de Nederlandse democratie van voor de oorlog niet goed had gefunctioneerd. Alleen de vraag was wat er voor in de plaats moest komen.

Wie de bladen leest - een aantal daarvan ligt ter inzage bij het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie in Amsterdam - kan de vraag bekruipe wat voor kwaad de Duitsers zagen in deze zeer academische essays. Niettemin reageerden zij fel op de illegale studentenbladen.

Kruisinga, die naar zijn eigen zeggen uitsluitend hielp bij de technische vervaardiging van de bladen, kwam in 1944 in handen van de Sicherheitsdienst (SD) terecht. Hij wist evenwel op wonderbaarlijke wijze te ontsnappen uit het gevreesde Scholtenshuis. „Ik zat in het politiebureau toen ik hoorde dat een groep gevangenen op transport moest naar Amersfoort. Ik ging alleen niet mee. Een stel SS'ers wilde mij nog verhoren. Alleen toen ik bij hen in een kamer in het Scholtenshuis moest komen, waren die zo dronken als een tor. Een van hen gaf mij een geweldige trap. Ik vloog daardoor door een openstaande deur en kwam in een andere ruimte terecht. Ik liep door een gang, zag een deur met een knopje en toen ik daar op drukte ging de deur open. Toen stond ik buiten en kon ik mij uit de voeten maken.”

Kruisinga dook na zijn gevangenschap onder en verbleef op wel vijf plaatsen in de Groningse binnenstad. Bang is hij niet geweest. „Dat moest je niet zijn, nee. Ik herinner me die tijd als een periode van grote vriendschap. Iedereen was bereid om elkaar te helpen. Zo kwam je telkens weer aan nieuwe adressen en aan voedsel.”

„Ik herinner me die tijd als een periode van grote vriendschap”